

*Морошану(Дем'янова) Л. І.,
кандидат філологічних наук, доцент
Міжнародний гуманітарний університет (Одеса)*

СЕМАНТИЧНІ ТА СТИЛІСТИЧНІ «ФАЛЬШИВІ ДРУЗИ ПЕРЕКЛАДАЧА» В ІТАЛІЙСЬКІЙ ТА РОСІЙСЬКІЙ МОВАХ

Анотація. Розглядається проблема «фальшивих друзів перекладача» на тлі сучасної лінгвістики та виокремлено для італійсько-російської паралелі. На матеріалі складеного автором «Італійсько-російського словника фальшивих друзів перекладача» представлено класифікацію міжмовних омонімів, розкрито їх семантичні та стилістичні невідповідності.

Ключові слова: фальшиві друзі перекладача, італійське мовознавство, російське мовознавство, лексема, семема.

Процес поступової інтернаціоналізації мов — результат міжнародного обміну науковою, технічною і культурною інформацією. «Інтернаціоналізація так чи інакше торкається всіх рівнів мови. Однак особливо яскраво міжнародні елементи виявляються на рівні лексики. У сучасну епоху майже кожна національна мова зазнає активного проникнення лексичних одиниць одних мов в інші» / переклад Л. М. / [1, 2].

В італійській і російській мовах є деяка кількість подібних за формою й схожих за значенням слів, що з'явилися в результаті запозичення однією мовою в іншій чи обома мовами з якої-небудь третієї (латинської, грецької та ін.), наприклад: *diplomazia* — *дипломатія*, *giornalista* — *журналіст*. Це так звані інтернаціональні слова, переклад яких не становить труднощі. Але є також численна категорія псевдоінтернаціональних слів — т.зв. «фальшивих друзів перекладача» (далі — ФДП), близьких за формою, але які розрізняються по значенню.

Фальшиві еквіваленти можуть становити значну небезпеку навіть для висококваліфікованих перекладачів. Формальна подібність елементів у двох мовах буває нерідко найвищою мірою обманливою. Остання обставина саме й обумовлює часту можливість помилок при перекладі, що визначає *актуальність* даної теми. *Ціль даного дослідження* — установити склад ФДП у російській і італійській мовах і описати їхні різні типи, зокрема семантичний.

Новизна дослідження обумовлена тим, що системне вивчення даного матеріалу проводиться вперше. До дійсного часу є лише окремі зауваження про даний тип лексем у посібниках Ю.А. Добровольської [2; 3; 4]; мимохіть згадує про італійсько-російські ФДП і І.А. Щекіна [5, 85].

Дане дослідження базується на матеріалі рукописного «Італійсько-російського словаря «ложных друзей переводчика», написаному Л.І.Дем'яновою (Морошану) [6].

Характеристика матеріалу дослідження. Виявлено і досліджено більш 200 пар «фальшивих друзів

перекладача», зібраних шляхом суцільної вибірки з таких двомовних словників, як «Dizionario italiano-russo, russo-italiano» В. Ковалева [7], «Нового италянско-русского словаря» Г.Ф. Зорько, Б.Н. Майзеля, Н.А. Скворцовой [8], «Русско-итальянского словаря» Б. Н. Майзеля, Н.А. Скворцовой [9].

Методи та прийоми дослідження. В основу роботи покладені синхронно-порівняльний і описовий методи. Аналізуються лексеми італійської мови у порівнянні з їх російськими паралелями, що сприяє виявленню подібностей і розходжень міжнародних лексичних елементів порівнюваних мов.

Робота має визначене *теоретичне значення*, тому що вперше запропонована класифікація «фальшивих друзів перекладача» в італійській та російській мовах. Дослідження має *практичну цінність*, тому що даний шар лексики завжди викликає значні труднощі у практиці перекладацької діяльності навіть у достатній мірі осіб, які володіють іноземною мовою. Робота має теоретичне і практичне значення не тільки для російських, але в однаковій мірі і для італійських перекладачів.

Фальшивий еквівалент — слово, яке чи цілком чи частково співпадає по звуковій або графічній формі з іншомовним словом (найчастіше при наявності повної етимологічної спільності між ними), але має інше значення, при значеннєвій близькості або віднесеності до однієї загальної сфери застосування.

Остання обставина саме й обумовлює часту можливість помилок. Прикладами можуть служити англійське *artist*, французьке *artiste*, іспанське *artista*, що означає «людина мистецтва», «діяч мистецтва», «художник взагалі», німецьке, що має значення «артист цирку, естради», і російське *артист*, що узагальнено означає в сучасній мові «актор театру» (тобто і «драматичний актор», і «оперний співак», і «танцюрист», і «артист естради, цирку» і т.д.) при набагато більш рідкому і суцільно літературному, трохи застарілому значенні «людина мистецтва», «художник» у широкому значенні (як в англійській, французькій, іспанській мовах) [10,141].

Приклад того, як зміна в значеннєвому і стилістичному фарбуванні того чи іншого місця оригіналу може викликати тлумачення фальшивого еквівалента, приводить О. Б. Шахрай: «У російському перекладі М. Богословської Дж. Голсуорсі «Саги про Форсайта» [1946, т.1, 385] фразі «He's pathetic!» відповідає репліка «Патетична особистість!» Не говорячи уже про те, що сполучення *патетична особистість* саме по собі не тільки неправильно, але і не зовсім зрозуміло, подібний переклад спотворює думку автора, додаючи відтінок презирливої іронії

фразі, що зовсім не має цього відтінку в оригіналі. Правильним тут був би переклад: «Нешасливий! Відний!» / переклад Л. М. / [11, 109].

В.В.Акуленко виділяє випадки міжмовної синонімії, омонімії та паронімії та пише наступне: «У практиці перекладацької і лексикографічної роботи, а також викладання іноземних мов особливі труднощі репрезентують міжмовні синонімії, а також міжмовні омонімії і паронімії. Усі ці семантично трохи різномірні випадки поєднує та практична обставина, що слова, що ототожнюються (завдяки подібності в плані вираження в двох мовах), у плані змісту чи вживання не цілком відповідають (чи цілком не відповідають) один одному. Тому слова такого типу одержали у французькому мовознавстві назву «*faux amis du traducteur*» — «*фальшиві друзі перекладача*». Даний термін, що закріпився у французькій (а звідси й у російській лінгвістичній термінології), має ту перевагу перед паралельно уживаними німецькими й англійськими описовими оборотами «*irreführende Fremdwörter*», «*misleading words of foreign origin*», тому що він може бути віднесений до будь-яких слів відповідного типу, не зводячи їх до більш окремого випадку — іноземним словам, що виступають у даній ролі» / переклад Л. М. / [12, 372].

Ю.А.Добровольська пише про інтернаціональні слова («*vocaboli internazionali*»): «Під цим терміном маються на увазі слова, що походять з латинської або давньогрецької мови, що проникли в Росію із Західної Європи разом з творами мистецтва, філософії, природничими науками, архітектурою та новачіями виробництва. Це досить численна група слів, і вони допомагають іноземцям розуміння значної частини російської лексики. Але це й часто є причиною помилкового розуміння: слова, схожі за написанням, є частково або повністю різними за змістом. У цьому випадку ми маємо справу зі словами псевдоінтернаціональними, більш відомими як «фальшиві друзі перекладача» Наведем декілька прикладів: *архитектор, балет, директор, импрессионист, интересный, кино, коллекционер, коллекция, концерт, концерт, копия, лимон, месяц, меценат, музей, музыкант, неореализм, опера, пальма, пенсионер, пианист, поэт, поэтесса, скульптура, студент, традиция, турист, хореограф, центр, шедевр, энергичный* / переклад Л. М. / [3, 45].

У надрукованому на початку 1960-х рр. і перевиданому в 2000 р. фундаментальному навчальному посібнику того ж автора «Практический курс итальянского языка», присвяченому італійській граматиці і питанням російсько-італійського перекладу, є спроба класифікації ФДП, але кількість описаних Ю.А.Добровольською пар «фальшивих друзів перекладача» дуже обмежена [2, 230]. Проте варто позитивно оцінити навіть таку подачу досліджуваного матеріалу, тому що роботи Ю.А. Добровольської уперше звертають увагу на даний шар лексики в італійській і російській мовах. Типологія ФДП в італійській та іншій східнослов'янській (українській) мові вперше описані в публікації Л.І.Дем'янової (Морошану) і Д. Азіоли [13].

Кількість ФДП у сучасних літературних мовах, що постійно вступають у контакти з іншими мовами, велика, і це викликало в сучасній лексикографії необхідність створити новий вид словника — «Словник фальшивих друзів перекладача». У російській лексикографії він представлений такими виданнями: «Англо-русский и русско-английский словарь «ложных друзей переводчика» під ред. В. В. Акуленко [14], «Немецко-русский и русско-немецкий словарь «ложных друзей переводчика», складений К.-Г.-М. Готлибом [15], праця В. Л. Мурав'єва «Ложные друзья переводчика (французский язык)» [16], словник С. І. Канонич «300 ложных друзей переводчика. Испанско-русский словарь-справочник» [17]. Для близьких російської й української мов М. Кочерганом складений «Словник російсько-українських міжмовних омонімів» [18]. Кожна стаття в цих словниках складається з двох частин — іншомовно-російської та російсько-іншомовної, у яких заголовні слова пов'язані взаємовідношенням графічної, почасти фонетичної форми й етимологічною спільністю, але розрізняються по ряду значень і особливо — по відтінках уживання.

З очки зору типології в італійській та російській мовах можна виділити наступні типи ФДП:

— акцентологічні — при тотожності значення й близькості звучання розрізняються місцем наголосу;

— граматичні — при тотожності значення розрізняються якою-небудь граматичною характеристикою (родом, числом);

— семантичні — при граматичній тотожності (відносяться до однієї і тій же частині мови чи роду) розрізняються значенням;

— стилістичні — розрізняються лише стилістично (напр., в одній мові слово розмовне чи застаріле, в іншому — нейтральне).

— ФДП змішаного типу, що сполучають у собі розходження в області граматики, наголосу, семантики, стилістики.

Об'єктом дослідження в даній статті є останні три типи одиниць.

Семантичні ФДП при граматичній тотожності (відносяться до однієї і тій же частині мови чи роду) розрізняються значенням. У свою чергу, можна виділити, з одного боку, пари ФДП-однозначних слів і, з другого боку — ФДП, що мають два і більш значення.

1. Однозначні в обох мовах ФДП цілком розрізняються значенням. Ці слова відносяться до міжмовних омонімів, наприклад: *galera* «в'язниця» — *галера* «вид корабля», *bancarotta* «банкрутство» — *банкрот*, *giacchetta* «короткий піджак» — *жакет*, *geometra* ч, ж «технік-проектувальник» *геометр*, *marmellata* «варення» — *мармелад* «тип цукерок», *perlustrazione* «огляд території» — *перлюстрація* «контроль приватного переписування», *pomata* ж «мазь — помада (губна), *soffitto* м «потолок» — *софит* «освітлювальний прилад», *statista* ч «державний діяч» — *статист* (театр.), *decanato* «посада старшого кардинала» — *деканат*.

У членів пари може матися виключно звуковий збіг і повна відсутність яких-небудь спільних сем:

torba “торф” — *торба* (розм.), *fifa* (1) “страх, острах”, *fifa* (2) “чибис” — *фифа* (розм.).

Міжмовні розходження можуть послідовно виявлятися й у ланцюзі слів у двох мовах, наприклад: *stipendio* “оклад, жалування” — *стипендія*; *stipendiato* “той, хто отримує жалування” (*u s. del Comune* «він одержує жалування в муніципалітеті»); “працівник, службовець” — *стипендіат*.

2. Багатозначні ФДП. Серед таких «фальшивих друзів перекладача» можна виділити наступні групи: а) члени італійсько-російської пари не мають спільних значень, б) члени італійсько-російської пари частково збігаються (перетинаються) у значеннях. Розглянемо кожну групу.

У першу групу (2.1.) — члени італійсько-російської пари не мають спільних значень — об’єднані ФДП, які є багатозначними в обох мовах, і в членів пари не має жодного спільного значення, наприклад: іт. *decano* “старший кардинал”, “старшина дипломатичного корпусу” — рос. *декан*; іт. *bestia* “тварина”, “худоба”, “кретин, дрюк”, “комаха” — рос. *бестия*; іт. *bottoniera* “ряд гудзиків”, “петлиця”, “кнопковий пульта” — рос. *бутоньєрка*; іт. *canestro* “кошик”, спорт. “кошик, кільце” — рос. *каністра*; іт. *carcere* “в’язниця”, “тюремне ув’язнення” — рос. *карцер*; іт. *compasso* “циркуль”, “магнітний компас” — рос. *компас*; іт. *decoro* “почуття власної гідності”, “пристойність, достоїнство, декорум”, “честь, гордість”, “прикраса” — рос. *декор*; іт. *dissertazione* “міркування, мова, доповідь”, “наукова праця” — рос. *дисертація*; іт. *esecuzione* “виконання (музичного твору, судової постанови)”, “страта” — рос. *эзекуция*; іт. *firma* “підпис”, “підписання”, “відоме ім’я, знаменитість”, “право підпису”, “надстроковик” — рос. *фирма*; іт. *galanteria* “галантність (властивість; учинок)”, “витончена штучка” — рос. *галантерея* “предмети”, “магазин”; іт. *lettore* “читач”, “рецензент”, “викладач іноземної мови”, “пристрій, що зчитує” — рос. *лектор*; іт. *libretto* “книжечка”, “записна книжка”, “книжка (документ)” — рос. *либретто* (театр.); іт. *lift* “ліфтер”, “закручений м’яч” — рос. *лифт*; іт. *magazzino* “склад”, “універмаг” — рос. *магазин* “торгове підприємство”, “частина апарата, зброї”; іт. *pistone* “поршень”, “клапан духового інструмента” — рос. *пистон*; іт. *protagonista* “актор, що виконує головну роль”, “головний герой (літературного твору)” — рос. *протагонист* “попередник”, і. *rana* “жаба”, “брас”, “аквалангіст” — рос. *рана*; іт. *reclamo* “скарга”, “протест, претензія, рекламація” — рос. *реклама* “оповіщення”, “оголошення”; іт. *rimonta* “ліквідація відставання від лідерів”, “поповнення кінським складом” — рос. *ремонт* “лагодження”, “відновлення”; іт. *roba* “речі”, “майно”, “штука, предмет”, “речовина, матеріал”, “матерія, тканина”, “одяг, річ”, “їжа”, “товар”, “справа” — рос. *роба* “спецодяг”; іт. *rosario* “молитва за вервиці”, “ряд, низка” — рос. *розарій*; іт. *scenario* “декорації”, “пейзаж, тло” — рос. *сценарій*; іт. *taglia* “винагорода”, “комплексія”, “розмір (предмета одягу)” — рос. *талія*; іт. *truppa* “війська”, “рядовий склад (армії)”, “юрба, ватага” — рос. *труппа* (театр.); іт. *umore* “настрій”, “бажання”, “характер, темперамент”, “рідина (у порожнинах організму)”, “сік (рослин)” — рос. *юмор*.

Одному італійському слову можуть відповідати два і більше російських слова, які не мають жодного загального значення з італійською паралеллю: іт. *intelligenza* “розум, розум”, “розум, розумові здібності”, “розум (про людину)”, “змова” — рос. *інтелігенція*, *інтелігент*, *інтелігентність* “вихованість, культура”.

У другу групу (2.2.) входять члени пари, що мають в італійській мові два чи декілька значень, а в російській — одне значення. Знати ФДП даного типу більш актуально для перекладачів-італійців, щоб вони не переносили в російську мову ті значення, які є в італійській мові і яких немає в російській. Якщо ж у членів пари ФДП більше значень є в російській мові, то знати семантичний обсяг даних членів пари більш актуально для перекладачів-росіян.

Отже, розглянемо модель 2.2.1: «в італійській мові лексема багатозначна — в російській мові лексема однозначна». Можна виділити декілька підгруп у залежності від того, уобразним (2.2.1.1.) чи неубобразним (2.2.1.2.) є друге значення в італійській мові.

2.2.1.1. В італійського члена пари друге значення — уобразне. Можна виділити наступні типи переносних значень:

2.2.1.1.1. В італійській мові: “назва тварини”, перен. “назва людини”, у російській мові — тільки “вихідне значення”: іт. *babuino* “бабуин”, “дурень, кретин” — рос. *бабуин*; іт. *cicala* “цикада, кузнечик”, “базіка, тріскачка” — рос. *цикада*; іт. *tacaso* “макака”, “дурень, роззява” — рос. *макака*; іт. *mandrillo* “мандрил”, “хтивий чоловік” — рос. *мандрил*; іт. *sciacallo* “шакал”, “мародер” — рос. *шакал*.

2.2.1.1.2. В італійській мові: “назва предмета”, перен. “характеристика людини”, у російській мові — тільки “вихідне значення”: іт. *broccolo* “брокколи (вид капусти)”, “дурень, недоумок” — рос. *брокколи*; іт. *ciclone* “циклон”, “ураган, вихор (про людину), (тех.) “циклон, вихровий очисник” — рос. *циклон*; іт. *maccherone* “макарони”, “дурень” — рос. *макарони*; іт. *pilastro* “колона, пілястр”, “опора, стрижень” (*lui e pilastro della famiglia* «він опора родини») — рос. *пілястр* (арх.); іт. *salame* “ковбаса”, “телепень” — рос. *саями*.

2.2.1.1.3. В італійській мові: “вихідне значення”, “інші типи переносів”, у російській мові — тільки “вихідне значення”: іт. *barone* “барон”, “туз, магнат” (*i baroni della finanza* “фінансові магнати”, *i baroni dell’universita* “університетська мафія”) — рос. *барон* “дворянський титул”; іт. *cancrena* (мед.) “гангрена”, “виразка, бич” — рос. *гангрена* (мед.); іт. *tifo* (мед.) “тиф”, “підтримка (спортивної команди)” — рос. *тиф* (мед.).

2.2.1.2. В італійського члена пари друге значення — неубобразне. Можна виділити наступні підгрупи:

2.2.1.2.1. У російській мові відсутнє *перше значення*, властиве італійському члену пари. Спільним для російського й італійського ФДП є друге значення, властиве італійській лексемі: іт. *autore* “винуватець” (*a. di un delitto* “злочинець”), “творець, автор” — рос. *автор* “творець будь-якого твору”; іт. *delegazione* “делегування, уповноважування”, “делегація” — рос. *делегация*; іт. *discriminazione*

“розрізнення”, (політ.) “дискримінація” — рос. *дискриминация*; іт. *dividendo* (мат.) “делимое”, (фін.) “дивіденд, дивіденди” — рос. *дивиденд* (фін.); іт. *impotenza* “безсилля, слабкість, немічність”, (мед.) “імпотенція” — рос. *импотенция* (мед.); іт. *indulgenza* “поблажливність, полегкість, м’якість”, (реліг.) “прощення, відпущення (гріхів)” — рос. *индугльгенция*; іт. *obbligazione* “зобов’язання, борг”, (фін.) “облігація” — рос. *облигация* (фін.); іт. *riduttore* “сценарист (для театральних постановок і екранізацій)”, (тех.) “редуктор” — рос. *редуктор* (тех.); іт. *sentenza* “вирок, постанова, рішення”, “сентенція, рішення” — рос. *сентенция*; іт. *riverenza* “глибока повага”, “реверанс” — рос. *реверанс*; іт. *sindacato* “профспілка, асоціація”, “синдикат, консорціум, трест” — рос. *синдикат*; іт. *torso* “недогризок (плоду)”, “тулуб, торс” — рос. *торс*.

2.2.1.2. 2. У російській мові відсутнє друге значення, що є в італійського члена пари. Загальним для російського й італійського слова є перше значення, властиве італійській лексемі: іт. *accumulatore* “акумулятор”, “нагромаджувач” — рос. *акумулятор*; іт. *acquario* “акваріум”, “Водолій; людина, що народилася під знаком Водолія” — рос. *аквариум*; іт. *agonia* (мед.) “агонія”, “тривога, занепокоєння” — рос. *агония*; іт. *alabastro* “алебастр”, “виріб з алебастру” — рос. *алебастр*; іт. *alleanza* “союз”, “завіт” — рос. *альянс*; іт. *artiglieria* “артилерія”, “пушка” — рос. *артилерия*; іт. *baule* “дорожня скриня”, “багажник (автомобіля)” — рос. *баул* “невелика дорожня скриня”; іт. *bolla* “булла”, “накладна, квитанція” — рос. *булла* (папська); іт. *carato* “карат”, “частина, частка” — рос. *карат*; іт. *caravella* (1) “вітрильний”, *caravella* (2) “столярний клей” — рос. *каравелла*; іт. *commentario* “науковий коментар”, “записки, спогади” — рос. *коментар*; іт. *compositore* “композитор”, “укладач” — рос. *композитор*; іт. *consorzio* (екон.) “консорціум, об’єднання”, (книжн.) “суспільство” (*s. umano* “людське суспільство”) — рос. *консорциум*; іт. *cooperatore* “член кооперативу”, “помічник” — рос. *кооператор*; іт. *criterio* “правило, норма, принцип”, “розум, розумність, здоровий глузд” — рос. *критерий*; іт. *direttiva* “директива, указівка”, “напрямок діяльності” — рос. *директива*; іт. *emancipazione* “звільнення”, “надання обмеженої дієздатності (неповнолітнім)” — рос. *эмансипация*; іт. *epiteto* “епітет”, “образ” — рос. *эпитет*; іт. *investitore* “інвестор”, “транспортний засіб, що зробив наїзд” — рос. *инвестор*; іт. *lirismo* “ліризм”, “патетичність, пристрасність” — рос. *лиризм*; іт. *nazione* “нація”, “державна” — рос. *нация*; іт. *ottica* (фіз.) “оптика”, “сукупність лінз і т.п. якого-небудь пристрою”, “точка, кут зору” — рос. *оптика*; іт. *pilotaggio* “пілотування, керування літаком”, “лоцманська справа, лоцманські послуги” — рос. *пилотаж*; іт. *quadrante* (мат.) “квадрант, чверть кола”, “циферблат”, “квадрант (прилад)” — рос. *квадрант* (мат., тех.); іт. *regolamento* “правила, порядок, устав”, “оплата, рахунок” — рос. *регламент*; іт. *repertorio* “репертуар”, “перелік, список” (*r. bibliografico* “бібліографія”), “набір, репертуар” — рос. *репертуар*; іт. *torta* “торт, солодкий пиріг”, “пиріг із солоних інгредієнтів” — рос. *торт*;

іт. *trattato* “трактат”, “договір (міжнародний)” — рос. *трактат*; іт. *valuta* “валюта”, “дата нарахування відсотків” — рос. *валюта*.

Розглянемо модель 2.2.2.: «в італійській а російській мовах члени пари є багатозначними лексемами». У російській мові може бути відсутнє 3-є чи інші значення, що є в італійського члена пари. Спільним для російського й італійського слова є перше і/чи друге значення, властиве італійській лексемі: іт. *affresco* “фреска (техніка живопису)”, “фреска (картина)”, “широка полотнина, картина епохи” (про літературний твір) — рос. *фреска*; іт. *complesso* “сукупність, комплекс”, “комплекс (будинків, споруджень)”, “комплекс, комбінат”, “ансамбль”, (хім.) “комплекс, з’єднання”, (психол.) “комплекс (неповноцінності і т.п.)” — рос. *комплекс*; іт. *censura* “цензура (контроль)”, “цензура (орган)”, “попередження”, “цензура (у психоаналізі)” — рос. *цензура*.

Стилістичні ФДП. До даної групи можна віднести «фальшиві друзі перекладача» декількох типів:

1. ФДП, що розрізняються лише стилістично (наприклад, в одній мові слово відноситься до розмовним чи застарілої, в іншому — до нейтрального): іт. *affronto* “образ” нейтрально в італійській мові — у російській йому відповідає застаріле *афронт* із тим же значенням; іт. *commediante* “комедіант, комедіантка”, “удавальник, удавальниця” має російській еквівалент — застаріле *комедиант* у значенні “удавальник”; *diamante* “алмаз”, “прилад для різання скла”, “діамант (типографський кегль)” має відповідно у російській мові — застаріле *діамант* “алмаз”;

2. ФДП, що розрізняються відтінком значення: іт. *abbonato* “власник абонементу, передплатник (на періодичні видання)”, “власник номера телефону” — рос. *абонент* “власник номера телефону”; іт. *assemblea* “збори”, “збори (керівний орган)”, (мор.) “збір (на судні)” — рос. *ассамблея* (про міжнародну організацію); іт. *mandato* “доручення”, “повноваження”, “ордер, наказ”, “ордер, доручення” — рос. *мандат* “документ”; іт. *tribunale* “суд (орган, приміщення)” (*t. civile* “цивільний суд”) — рос. *трибунал* (військовий).

В усіх перерахованих випадках у російській мові слово має відтінок семантики, що звужує загальний обсяг значення лексеми.

3. ФДП, що розрізняються особливостями сполучуваності. У дану підгрупу об’єднані такі італійсько-російські пари ФДП, члени яких мають різну сполучуваність: в одній мові більш вузьку, в іншій — більш широку. Наприклад: в італійській мові *certificato* має широкий спектр значень, що переводяться на російську мову як “свідчення”, “довідка”, “посвідчення”, “сертифікат” — у російській мові уживання відповідної паралелі *сертифікат* досить обмежений, наприклад, *сертифікат якості*. Приведемо ще приклади: іт. *direttore* “директор, начальник”, що має в італійській мові широкий спектр сполучуваності, наприклад: *direttore di gara* “головний арбітр змагань”, *direttore d’orchestra* “диригент” — у російській мові подібна сполучуваність слова *директор* неможлива.

ФДП змішаного типу, що сполучають у собі розходження в області граматики, наголосу, семантики, стилістики.

Виділяються наступні типи ФДП, що відносяться до даної групи:

1. Російське й італійське слово, при фонетичної близькості, розрізняються граматично і не мають жодного спільного значення. Розходження можуть стосуватися:

– роду і семантики: іт. *canicola* ж од. “жара, спека” – рос. *каникули* мн; іт. *rusina* “смола” – рос. резина; іт. *idioma* ч “мова”, “діалект, говір” – рос. *идиома* ж.

– числа і семантики: іт. *calzone* ч “штани”, “штанина”, (кулін.) “пиріг (з начинкою зі збитих яєць, шинки і сира)” – рос. *кальсьони* мн.

2. Італійське і російське слово, при наявності спільного або спільних значень, розрізняються в роді й в одному значенні. Розходження можуть стосуватися:

– першої семіми італійського слова: іт. *appendice* ж “додаток”, (анат.) “апендикс” – рос. *аппендикс*;

– другої семіми італійського слова: іт. *amalgama* ч “амальгама”, “мішанина суміш” – рос. *амальгама* ж; іт. *carie* ж нвд (мед.) “карієс” ч, “головешка” – рос. *кариес* ч; іт. *eco* ч, ж “луна”, “слухи” – рос. *луна* ч; іт. *tagma* ч “магма”, “хаотичне переплетення” – рос. *магма* ж; іт. *radiogramma* ч “радіограма”, “рентгенівський знімок” – рос. *радиограма* ж; іт. *tesi* ж “теза, твердження”, “наукова праця (на присвоєння ученого ступеня)” – рос. *тезис* “доказуване твердження”, “тези” мн; іт. *sintesi* ж “синтез (як філософський метод)”, “короткий виклад”, (хім., біол.) “синтез, синтезування” – рос. *синтез* (хім., філос.).

3. Італійське і російське слова, при наявності загального значення, розрізняються в роді; крім того, в італійського члена пари є дві чи більш семіми, яких немає у російських членів пари ФДП: так, італійське *tema* (чоловічого роду), збігаючись з російським *тема* (жіночого роду) в значенні “тема, предмет”, має, окрім цього, значення “твір” (шкільний), (лінг.) “основа” (слова).

4. Італійський і російський члени пари розрізняються в числі, але мають спільне значення; крім того, в італійського члена пари є дві чи більш семіми, яких немає у російського члена пари: наприклад, італійське *conserva* ж і російське *консерви* мн мають загальне значення “приготована та законсервована їжа” і розрізняються значеннями в італійській мові: “консервування”, “сховище”.

5. Члени італійсько-російської пари багатозначні і мають два чи декілька спільних значень; розходження складаються в роді й одному чи більш значеннях: іт. *dramma* ч і рос. *драма* ж, при наявності спільних значень “драма”, “добуток”, “нещастя, драматична подія”, розрізняються значеннями в італійській мові “драматичність, напруга”; іт. *rannello* ч і рос. *панель* ж, збігаючись у ряді значень, мають різні: в італійській мові – “шит, табло”, “тонке сукно”, а в російській мові – “тротуар”.

6. «Фальшиві друзі перекладача» розрізняються акцентологічно і семантично. Члени пари ФДП можуть як мати спільні компоненти в значенні (6.1.), так і не мати жодної спільної семіми (6.2.). Так, іт. *conduttore* перетинається з російським *кондуктор* тільки в одному значенні – “продавець квитків” (на залізниці, у трамваї і під.) В італійській мові, крім значень іменника “водій”, (електр.) “провідник”, (електр.) “провід, кабель”, “наймач, орендар”, цьому слову притаманні також і значення прикметника: іт. *motivo conduttore* “провідний мотив”. Іт. *industria*, крім загального з російським словом *индустрия* значення “промисловість, галузь промисловості, індустрія”, має ще значення: “промисловість, діяльність, організація виробництва”, “підприємство, завод, фабрика”, (книжн.) “працьовитість”. Іт. *importo* не має нічого спільного в значенні з російським членом пари *импорт*: іт. *importo* “обсяг суми, розмір суми”, “грошова сума” – рос. *импорт* “ввезення в країну товарів, робіт, послуг”, “те, що ввозиться”.

7. Члени пари «фальшивих друзів перекладача» розрізняються акцентологічно, граматично і семантично: так, італійське *anafema* ч і російське *анафема* ж мають спільне значення “відлучення від церкви” і розрізняються одним значенням – в італійській мові “прокляття”.

8. Одному російському слову відповідають два італійських слова з різним значенням і різним місцем наголосу: рос. *пба* – іт. *parb* “батько”, *рбра* “глава католицької церкви”

Висновки. На підставі приведеного огляду наявної літератури по даному питанню можна зробити висновок, що проблема «фальшивих друзів перекладача» досить розроблена для таких мов, як англійська, німецька, французька, іспанська, українська і російська. Для італійської і російської мов класифікація «фальшивих друзів перекладача» у теоретичному плані знаходиться лише у вихідному стані; у ряді публікацій містяться лише уривчасті відомості про типологію «фальшивих друзів перекладача» у зазначених мовах.

Серед семантичних «фальшивих друзів перекладача», що при граматичній тотожності (одна й та ж сама частина мови чи рід) розрізняються значенням, можна виділити пари однозначних і багатозначних ФДП. Однозначні в обох мовах ФДП (міжмовні омоніми) цілком розрізняються значенням. У членів пари може матися виключно звуковий збіг і повна відсутність жодних спільних сем. Міжмовні розходження можуть послідовно виявлятися й у ланцюзі споріднених слів.

Серед багатозначних ФДП виділяються такі, де члени італійсько-російської пари не мають спільних значень або члени італійсько-російської пари частково збігаються (перетинаються) у значеннях. Одному італійському слову можуть відповідати два і більше російських слова, які не мають жодного загального значення з італійською паралеллю. В італійській мові лексема-ФДП може мати два чи декілька значень, а в російській – одне значення. Відповідно виділяються декілька підгруп у залежності від того, уобразним чи неубразним є друге значення в італійській мові. В італійській та російській мовах члени пари ФДП

можуть також бути багатозначними лексемами, у цьому випадку, у російській мові може бути відсутнє 3-є чи інші значення, що є притаманним/ми італійському члену пари.

До стилістичних фальшивих друзів перекладача відносяться лексеми декількох типів: ФДП, що розрізняються лише стилістично (наприклад, в одній мові слово відноситься до розмовним чи застарілої, в іншому — до нейтрального); ФДП, що розрізняються відтінком значення; ФДП, що розрізняються особливостями сполучуваності.

Серед ФДП змішаного типу, що сполучають у собі розходження в області граматики, наголосу, семантики, стилістики, виділяються різноманітні типи: російське й італійське слово, при фонетичної близькості, розрізняються граматично і не мають жодного спільного значення (розходження у роді і семантиці, числі і семантиці); італійське і російське слово, при наявності спільного або спільних значень, розрізняються в роді й в одному значенні (розходження можуть стосуватися першої або другої семми італійського слова); італійське і російське слова, при наявності загального значення, розрізняються в роді; італійський і російський члени пари розрізняються в числі, але мають спільне значення; крім того, в італійського члена пари є дві чи більш семми, яких немає у російського члена пари. Члени італійсько-російської пари багатозначні і мають два чи декілька спільних значень; розходження складаються в роді й одному чи більш значеннях. «Фальшиві друзі перекладача» можуть розрізнятися с точки зору наголосу, граматичних та семантичних особливостей.

Проблема ФДП у галузі російсько-італійських перекладів — тема глибока і майже невивчена; це актуальний і перспективний напрямок дослідження італійсько-російських мовних зв'язків. Дослідження типології «фальшивих друзів перекладача» у російській та італійській мовах має велике значення як у практиці перекладацької діяльності, так і в процесі навчання студентів, що вивчають італійську мову в країнах СНД, і російську мову — в Італії.

Література

1. Дубичинский, В.В. Национально-культурные особенности интернациональной лексики русского языка : автореф. дис. ... канд. филол. Наук: защищена 1989 : утв. 1989 / В. В. Дубичинский. — М.: Изд-во МГУ, 1989. — 16 с.
2. Добровольская, Ю.А. Практический курс итальянского языка / Ю.А. Добровольская. — М.: Цитадель, 2000. — 490 с.
3. Dobrovolskaja, Ju. ABC della traduzione / Ju. Dobrovolskaja. — Venezia: Cafoscarina, 1999. — 285 с.
4. Dobrovolskaja, Ju. Il russo per italiani: Corso pratico / Ju. Dobrovolskaja. — Venezia, Cafoscarina, 1991. — 557 с.
5. Щекина, И. А. Итальянский язык: устный перевод / И. А. Щекина. — М.: Высшая школа, 1986. — 288 с.
6. Морошану, Л.И. Итальянско-русский словарь «ложных друзей переводчика» / Л. И. Морошану. — Одесса: КП ОГТ, 2011. — 135 с. /в печати/
7. Kovalev, V. Dizionario italiano-russo, russo-italiano / V. Kovalev. — Bologna: Zanichelli, 1992. — 2176 с.
8. Зорько, Г.Ф. Новый итальянско-русский словарь / Г. Ф. Зорько, Б. Н. Майзель, Н. А. Скворцова. — М.: Русский язык, 1995. — 1018 с.

9. Майзель, Б. Н. Русско-итальянский словарь / Б. Н. Майзель, Н. А. Скворцова. — Изд 3-е. — М.: Русский язык, 1977. — 1032с.

10. Федоров, А.В. Основы общей теории перевода / А. В. Федоров. — М.: Высшая школа, 1983. — 304 с.

11. Шахрай, О. Б. Ложные друзья переводчика / О. Б. Шахрай // Вопросы языкознания. — 1955. — № 2. — С.107-111.

12. Акуленко, В.В. О «ложных друзьях переводчика» / В.В. Акуленко // Англо-русский и русско-английский словарь «ложных друзей переводчика» / Под ред. В. В. Акуленко. — М., 1969. — С. 371- 384.

13. Дем'янова (Морошану), Л. І. «Фальшиві друзі перекладача» в українській та італійській мовах / Л. І. Дем'янова (Морошану), Д. Азіоли // Тез. докл. наук. конф. Інституту міжнародних відносин Київського національного університету. — Київ: вид-во КНУ, 1997. — с. 47.

14. Англо-русский и русско-английский словарь «ложных друзей переводчика» // Под ред. В.В.Акуленко. — М.: Сов. энциклопедия, 1969. — 383 с.

15. Готлиб, К.Г.М. Немецко-русский и русско-немецкий словарь «ложных друзей переводчика» / К.Г.М. Готлиб. — М.: Сов. энциклопедия, 1972. — 448 с.

16. Муравьев, В.Л. Ложные друзья переводчика (французский язык) / В. Л. Муравьев. — 2-е изд. — М.: Просвещение, 1985. — 49 с.

17. Канонич, С.И. 300 «ложных друзей переводчика»: Испанско-русский словарь-справочник / С.И. Канонич. — М.: Менеджер, 2001. — 122 с.

18. Кочерган, М. Словник російсько-українських міжмовних омонімів / М. Кочерган. — К.: Академія, 1997. — 399 с.

Морошану (Демьянова) Л. И. Семантические и стилистические «ложные друзья переводчика» в итальянском и русском языках. — Статья.

Аннотация. Рассматривается проблема «ложных друзей переводчика» в современной лингвистике. Сделан анализ теоретических работ в области итальянско-русских межъязыковых омонимов. На материале составленного автором рукописного «Итальянско-русского словаря «ложных друзей переводчика» представлена классификация данных единиц в итальянском и русском языках. Приведена подробная классификация семантических и стилистических итальянско-русских «ложных друзей переводчика».

Ключевые слова: ложные друзья переводчика, итальянское языкознание, русское языкознание, лексема, семема.

Moroshanu(Demyanova) L. Semantic and Stylistic False Friends of an Interpreter in Italian and Russian. — Article.

Summary. The problem of false friends of an interpreter is considered both on a broad theoretical basis and specifically for Italian and Russian. Cross Italian-Russian homonyms are analyzed and classified to reveal semantic and stylistic difference between the related items. Homonyms under study are determined as “translator’s false friends” (false cognates).

Key words: false friends of an interpreter, Italian, Russian, homonymy, lexeme, sememe.